

**CONTEMPORARY SPACE IN MOBILITY
OF CULTURES.
AN ATTEMPT OF CONCEPTUALIZATION FROM THE
PERSPECTIVE OF THE JAGIELLONIAN CULTURAL
STUDIES.**

**WSPÓŁCZESNA PRZESTRZEŃ MOBILNOŚCI
KULTUR.
PRÓBA KONCEPTUALIZACJI W PERSPEKTYWIE
JAGIELLOŃSKICH STUDIÓW KULTUROWYCH**

ABSTRACT

Modern processes of globalization are characterized by the unprecedented scale of movement of people and different content of symbolic culture. These phenomena, through various forms of deterritorialisation, mobility and the use of virtualization processes, have created a new kind of civilisational and cultural space (Stalder, 2012). The purpose of this article is to identify its characteristics, stimulate the attempt to analyze and understand their functions, and break the conceptual limitations within social and cultural studies related to the traditional way of perceiving and defining the concept of mobility and space. At the same time, the article seeks to identify the mental and social consequences that take place in space itself, with an indication of the need to develop its integrated, transgressive and multifaceted theory. It should combine the analysis of real, virtual and a new hybrid reality with permeability and mobility of its elements and characteristics. The methodology for showing the modern space of mobility is comparative analyses of the different way in which physical and symbolic space exists, to cultural anthropology and sociology sociology. The in-

egrated theory of cultural space discloses its new cultural and interactive possibilities, but also unknown processes of reducing many values. This interpretation of the modern mobility space combines three dimensions of analysis, ontological, semiotic and axiological, referring to the highly present and exemplary teleological component of mobility in the Jagiellonian tradition that creates specific and hopeful ideas of human mobility. The article reveals the heuristic value of such constructed theory in the analysis of the integrated and transgressive nature of the space of modern wanderings.

STRESZCZENIE

Współczesne procesy globalizacji charakteryzuje niespotykana w historii ludzkości skala przemieszczania się ludzi oraz treści kultury symbolicznej. Zjawiska te poprzez różnorodne formy deterytorializacji, mobilności i wykorzystania procesów wirtualizacji stworzyły nowy rodzaj przestrzeni cywilizacyjnej i kulturowej (Stalder, 2012). Celem niniejszego artykułu jest wskazanie jej cech, których diagnoza, a następnie próba analizy i zrozumienia musi przełamać ograniczenia konceptualne nauk społecznych oraz nauk o kulturze związane z tradycyjnym sposobem jej postrzegania. Artykuł zmierza do wskazania na potrzebę wypracowania zintegrowanej, transgresyjnej i wieloaspektowej teorii przestrzeni. Powinna ona połączyć analizę rzeczywistości realnej, wirtualnej oraz swoście nowej, hybrydalnej. Metodologią analiz są badania porównawcze odmiennego sposobu istnienia przestrzeni fizycznej oraz symbolicznej odwołujące się do antropologii i socjologii kulturowej. Zbudowana w ten sposób zintegrowana teoria wskazuje na jej nowe możliwości kulturotwórcze i interakcyjne, ale także na nieznanne procesy redukcji aksjologicznej, a więc wszystkiego, co daje uczestniczącym w niej ludziom poczucie jej sensu oraz wolę budowania ważnych w niej treści. Taki sposób interpretacji współczesnej przestrzeni mobilności łączy w sobie trzy wymiary analizy – ontologiczną, semiotyczną i aksjologiczną – nawiązując do silnie obecnego i wzorotwórczego w tradycji jagiellońskiej teleologicznego komponentu mobilności. Nadawał on wszelkiej wędrówce specyficznie ludzki, pełen nadziei, projektujący ją cel. Artykuł ma ukazać heurystyczną wartość tak konstruowanej teorii dla analizy zintegrowanego i transgresyjnego charakteru przestrzeni współczesnych wędrówek.

KEYWORDS: *Theory of mobility space, Jagiellonian heritage, attributes of interactions, axiology of communication, cultural space.*

SŁOWA KLUCZOWE: *teoria przestrzeni mobilności, dziedzictwo jagiellońskie, atrybuty interakcji, aksjologia komunikacji, przestrzeń kulturowa.*

WPROWADZENIE

Rzeczywistość zaawansowanych procesów globalizacji oraz rozwój współczesnej cywilizacji medialnej (Goban-Klas, 2005) powodują, iż jak nigdy dotąd w długiej historii ludzkości nie doświadczała ona tak wielokierunkowych i dynamicznych procesów mobilności niemal wszystkich elementów kultury społeczności lokalnych, narodowych i regionalnych (Scott, Friedman, 1992). Gdyby odwołać się do metafory wędrówki, jaką podejmują zarówno poszczególne osoby, jak i grupy, zabierając w tę podróż wytwory swoich działań, wędrówka współczesna radykalnie zmieniła kilka konstytutywnych dla niej cech (Giddens, 1990). Po pierwsze, stała się synonimem nie tylko przemieszczania się, ale także swoistego wymieszania uczestniczących w niej podmiotów, generując interakcje kulturowe o strategicznym znaczeniu dla wielu społeczności współczesnego świata. Interakcyjne konsekwencje mobilności niemal automatycznie wygenerowały znaczenie kompetencji komunikacyjnych, a właściwie ich braku, stawiając w centrum zainteresowania problem kompetencji międzykulturowych w konkretnych sytuacjach interakcyjnych (Wiśniewski, 2016). Po drugie, zmieniły się sposoby przemieszczania. Wędrówka odbywa się nie tylko w świecie realnym, ale i wirtualnym, „odcieleśniając” podróżników (Giddens, 2002) zamienianych w ich medialne reprezentacje o zupełnie odmiennym statusie ontologicznym, ale także zmieniając formę ich podmiotowości (Jaskuła, 2016). Po trzecie, w wyniku nakładania się wspomnianych rewolucji ukształtowała się nowa przestrzeń mobilności, która w wielu przypadkach pokonała tradycyjne granice i fizyczny zakres wędrówek, korzystając z wielokrotnie poszerzonych zasobów kultury symbolicznej. Po czwarte, współczesny wędrowiec znalazł się z jednej strony w sytuacji niespotykanych do tej pory form poszerzenia, odkrywania i osobistego doświadczania dostępnego mu świata wartości, ale z drugiej strony w sytuacji nierozpoznanych redukcji, a nawet aksjologicznego zagrożenia. Człowiek, ale także tworzone przez niego wspólnoty stały się elementem przerastających je, makrostrukturalnych procesów przemieszczania światów, w których darowana im sprawczość okazuje się nie tylko sterowana, ale i limitowana.

To, co dzieje się w realnym, jak i wirtualnym świecie człowieka, który ową wirtualność uczynił bardzo „realnym” komponentem rzeczywistości, daleko wyprzedzają zdolności jej diagnozy, rozumienia, a co za tym idzie analizy,

jaką dysponują współczesne nauki społeczne i humanistyczne (Korporowicz, 2017). O ile sam fakt rozwoju i swoistego poszerzenia przestrzeni kulturowej człowieka został zauważony dawno temu i trwa intensywny rozwój socjografii tych procesów, skok konceptualny, jaki wniósł w swoich badaniach Manuel Castells (Castells, 2008), wymaga kolejnych „zwrotów” i kontynuacji. Problemem, który ciągle ciąży na wyobraźni kulturowej wielu badaczy, jest stała obecność terytorialnego niemal rozumienia przestrzeni, która rzutuje nie tylko na definiowanie, ale i rozumienie wielu kategorii używanych w naukach społecznych. Niewątpliwie dominującą cechą zmian, jakie dokonać się muszą w teoretycznym zapleczu nauk społecznych i humanistycznych, jest nowy stopień konceptualizacji wielu kategorii. Dosięgnąć muszą one realności bytów symbolicznych, nieredukowanych przy tym wyłącznie kognitywnymi kompetencjami umysłowości człowieka. Moda na wszelkiego typu kognitywistykę jest tyleż obiecująca, co ograniczająca. Kultura nie jest bowiem systemem wyłącznie impulsów i struktur poznawczych, pozbawionych warstwy afektywnej, i co ważniejsze, oderwanych od sfery wartościowania, często warunkującej wręcz odmienne możliwości mentalnej i społecznej aktywności człowieka.

Odwoływanie się do tradycyjnego sposobu powstawania wspólnot kulturowych powiązanych na ogół z konkretnym terytorium jest ciągle ważnym, ale coraz rzadziej jedynym sposobem powstawania grup. Jeśli przyjąć co najmniej trzy czynniki, które warunkują ich powstanie: interakcje, następnie powstałe na ich bazie więzi i ostatecznie powstanie tożsamości grupy z wyraźnym poczuciem jej spójności i wyodrębnienia, to każdy z tych czynników może, ale w coraz większym stopniu nie musi wiązać się z terytorialnością interakcji, przestrzenną lokalizacją wspólnoty oraz jej granic. Proces oderwania wspólnoty od konkretnego terytorium od dawna charakteryzował istnienie, a nawet rozwój diaspor narodowych i jako taki nie jest niczym nowym. Powstanie przestrzeni wirtualnej zradykalizowało jednak problem definiowania i postrzegania „miejsca” procesów socjotwórczych, jako swoistego ich warunku. Nie ulega wątpliwości, iż tworzenie grup w przestrzeni medialnej jest całkowicie realne, czego dowodem są liczne „sieci” społecznościowe wykazujące się silną integracją, pozostawiając badaczom określenie mechanizmów, stopnia trwałości, cech oraz czynników ich funkcjonowania.

Zredukowanie znaczenia terytorium w sposobie doświadczania przestrzeni niesie jednak wiele konsekwencji mentalnych, aksjologicznych i tożsamościowych, zmieniając charakter procesów kulturowych, wymuszając odmienne doświadczanie przestrzeni symbolicznej oraz procesów jej mobilności (Poster, 2006). Procesów tych nie mogły przeanalizować wcześniejsze teorie modernizacji kultury, choć procesy polisemiozy i transformacji praktyk komunikacyjnych wspomnianej już cywilizacji medialnej stwarzały zapotrzebowanie na integralne koncepcje rzeczywistości kulturowej. Łączą one to, co w niej fizyczne i semiotyczne, niezależnie od rodzaju nośników tego, co oznaczane, znaczące, wyobrażane, przeżywane i zdolne kształtować osobowość oraz umysłowość współczesnego człowieka.

Przechodząc z przestrzeni realnej do przestrzeni wirtualnej, ale także odwrotnie, człowiek współczesny nie tylko „poszerza” zakres dostępnej mu przestrzeni. Dokonuje przedefiniowania jej charakteru, czyniąc z niej w coraz większym stopniu rodzaj abstrakcyjnej relacji znaczeń. To właśnie relacje znaczeń zastępują często relacje obiektów o charakterze fizycznym lub też są efektem konstrukcji semiotycznych w sferze kultury symbolicznej o różnym stopniu wirtualizacji. Pojęcie przestrzeni kulturowej staje się w istocie metaforą, która posiada swoje fizyczne korelacje, ale to nie one ją definiują. Pojęcie odległości w tak rozumianej przestrzeni nabiera w istocie nowego znaczenia. Określane jest poprzez podobieństwo lub odmienności konkretnych treści, a nie fizyczny dystans materialnie istniejących obiektów. Zakres tak budowanej przestrzeni wyznaczony jest skalą owych podobieństw lub różnic, zasadniczo w semiotycznej przestrzeni ich kodowania i dekodowania, postrzegania i rozumienia, określając możliwe procesy komunikacji. W perspektywie niniejszego artykułu relacje znaczeń określają skalę i zasięg kulturowych mobilności. Jeśli różnice konkretnych treści są duże, zakres tworzonej przez nie mobilności, a więc i przestrzeni, jest mały. Relacje mają bowiem charakter wykluczający i nie tworzą pomiędzy znaczeniami jakichkolwiek pomostów oraz możliwych form wymiany. Przestrzeń mobilności kultur jest wówczas ograniczona, zasadniczo z powodu limitowanego charakteru owych relacji, które nie są dopełniające, nie dają szans na rozumienie, rozpoznawanie i semiotyczne umiejscowienie ich obiektów, pomniejszając faktycznie dokonujące się transgresje, nie wchodzą w pole dialogu i synergii.

Tezą niniejszego artykułu jest założenie, iż przestrzeń kultury współczesnej oraz możliwe w niej formy oraz zakres mobilności wyznaczane są relacją obecnych w niej znaczeń oraz powiązanych z nimi wartości. Wykazują się one szczególnym rodzajem funkcjonalnej modalności, które pozwalają im na różnorodne formy zarówno odcieleśniania, jak i ucieleśniania zgodnie ze swoistą dla nich zasadą względności. Owo ucieleśnianie i przechodzenie z rzeczywistości wirtualnej w fizyczną obrazuje konieczność bardziej całościowej teorii przestrzeni. Znaczenia obecne w rzeczywistości wirtualnej stać się mogą elementami rzeczywistości realnej wraz z jej transformacjami fizycznymi, co sugestywnie obrazują dziś wytwory drukarek 3D. Wypracowanie zintegrowanej teorii przestrzeni kulturowej pozwoli na lepsze zrozumienie jej transgresyjnego charakteru oraz rosnącego znaczenia obecnych w niej form mobilności, które uzasadniają potrzebę jej relacyjnego rozumienia (Kozielecki, 2002). W tym kontekście postawić można kolejną tezę, iż relacyjne rozumienie przestrzeni, jej modalności i mobilności jest jedną z konstytutywnych cech współczesnego społeczeństwa konceptualnego (Pink, 2005), które uznaje się za następny etap rozwoju zaawansowanych społeczeństw informacyjnych. Teoria ta stanowi jednocześnie przyczynek do zrozumienia rozwojowych dynamizmów przestrzeni mobilności. Stanowią one iloczyn jej treści, następnie łączących je relacji oraz działań komunikacyjnych, a więc interakcyjnych, które nadają im procesualny i celowy charakter. Jest to swoista formuła rozwojowego potencjału przestrzeni, w której procesy mobilności najłatwiej widoczne właśnie w procesach interakcyjnych, w dynamice przemieszczeń i transformacji stanowią ważny jej czynnik. Celem artykułu jest ukazanie heurystycznej wartości tak konstruowanej teorii w ukazywaniu zintegrowanego, relacyjnego i transgresyjnego charakteru przestrzeni współczesnych wędrówek.

GLOBALIZACYJNA AMBIWALENCJA STYMULOWANIA ATRYBUTÓW INTERAKCJI I KOMUNIKACJI

Choć wskazana wcześniej skala mobilności, jaką generują trendy globalizacyjne współczesnego świata i będące jej efektem zjawiska wymieszania kultur, nigdy nie miały sobie równych, nie zawsze wspierają one faktyczne procesy ich interakcji. Warto w tym momencie sprostować dość powszech-

nie przyjętą konwencję, która określa komunikowanie jako przekaz informacji od nadawcy do odbiorcy, pomijając konieczny do jej zaistnienia element zwrotny. To on odróżnia komunikowanie od zwykłego przekazu, wpływu, oddziaływania, transportu czy transmisji. Taki jest też sens łacińskiego źródłosłowia tego terminu, jakim jest pojęcie „communicare”, odwołujące się właśnie do atrybutu wspólnotowości (Pisarek, 2008). Interakcyjny jego sens warto uczynić kryterium rozpoznawania kulturowego sensu tego typu działań. Komponent „inter” jednoznacznie pozwala dostrzec, iż zawiera on takie atrybuty jak wzajemność, wymiana i współzależność, a komponent „akcji” – takie fundamentalne atrybuty jak podmiotowość, sprawczość i intencjonalność, podkreślane w socjologicznej teorii Anthony’ego Giddensa (Giddens, 2001), a wcześniej przez humanistyczną orientację socjologii kulturowej Floriana Znanieckiego (Znaniecki, 2011). Niezależnie zatem, czy analizujemy sytuację osoby, czy grupy, szansa na zachowanie wymienionych atrybutów, a szczególnie wzajemności i podmiotowości w sytuacji mobilności o wymuszonym często charakterze, jest znikoma. Makrostrukturalne procesy o charakterze ekonomicznym, demograficznym czy politycznym stymulują konieczne niemal zjawiska mobilności z bardzo częstym pogwałceniem jakichkolwiek praw i podmiotowości społeczności migrujących. Tak dzieje się na wszystkich kontynentach świata, łącznie z terytorium Europy, która sama już dawno utraciła kontrolę nad kierunkiem, rozmiarem, jak i celem procesów migracyjnych.

Podobne redukcje atrybutów interakcyjnych komunikowania cechują mobilność w rzeczywistości wirtualnej. Wszystkie cechy zjawisk, które określamy „kulturą masową”, a nawet „kulturą informacyjną”, zdominowane są jednokierunkowym przekazem wartości kształtującym powielane wzorce zachowań konsumenckich lub jednokierunkowym przekazem informacji. Dopiero współcześnie procesy te czyni się przedmiotem refleksji, świadomych wyborów i selekcji, wykorzystując technologie przekazu zwrotnego, sieciowego, o bardziej „poziomym” charakterze relacji. W dalszym ciągu wielkie korporacje telekomunikacyjne dysponują władzą regulowania zasad uczestnictwa, ale także wykluczenia, nie mówiąc już o wpływie na przekazywane treści. Społeczeństwa współczesne coraz bardziej stają się „programowane”, a krytyczna świadomość przekazu pozostaje przywilejem elit. Powracając do

zapropnowanej wcześniej formuły określającej potencjał rozwojowy przestrzeni mobilności – można założyć, iż on również programowany jest poprzez instytucjonalną, korporacyjną i upolitycznioną zasadę wyboru treści, łączących je relacji stymulowanych następnie poprzez zredukowane często działania komunikacyjne. Przykłady stosowania tej zasady mieliśmy ostatnimi laty zarówno w Chinach, jak i USA, głośno kontestowane przez akty jej oprotestowania w Australii oraz innych krajach świata.

Postęp technologiczny, w tym procesy globalizacji, ma jednak swoją niespodziewaną, ale silną antytezę. Sprawia ona, iż z równą siłą, ale i logiką zjawiska standaryzacji, unifikacji i upodobnienia coraz mocniej kontrowane są przez naturalne w procesie przemieszczania kultur, zróżnicowane ruchy oddolne. Nie bez znaczenia jest też swoisty chaos kulturowej pluralizacji (Korporowicz, 2012). Ta swoista ambiwalencja procesów globalizacyjnych nie rozkłada się równo. Znacznie mniej obecna jest w sferze techniki i technologii, a więc w sferze instrumentalnych aspektów cywilizacji, natomiast bardziej w sferze wartości, postaw oraz zasad tworzenia ładu społecznego. Powoduje to, iż przestrzeń mobilności nie staje się bardziej spójna, koherentna, a wręcz przeciwnie – staje się podzielona, często wykluczająca, a relacje jej obiektów i podmiotów nie ułatwiają komunikacji. W takiej przestrzeni mobilności upadają slogany reklamowe głosicieli społeczeństwa i przestrzeni otwartej. Okazuje się, iż wiedzie do niej wiele bram, które różnicują prawo dostępu. Współczesna przestrzeń mobilności pomimo wielkich zmian swego charakteru nie w pełni osiąga stan, który – jak się wydawało – jest już dzisiaj standardem opisywanym przez takie cechy jak:

Deterytorializacja. Pomimo swojej powszechności zasada ta wykazuje wiele wyjątków. We współczesnym świecie wybucha coraz więcej konfliktów skoncentrowanych na walce o małe, konkretne terytoria, które jak w soczewce ogniskują znaczenie większych wojen geopolitycznych. Tak jest nie tylko na Ukrainie, w Górnym Karabachu, w Syrii, Pakistanie, Afganistanie, Turcji, ale i w wielu miejscach Bliskiego Wschodu, Afryki, a nawet w Katalonii.

Mobilność i komunikacja niepowiązana z ograniczeniami czasowymi, przesuwana w czasie i oderwana od podmiotu. Do tak zdekonstruowanej więzi podmiotu oraz czasu i miejsca jego aktywności w coraz większym stopniu rośnie wyraźna opozycja, a mianowicie ruch na rzecz praw podmiotowych

w sieci. Coraz bardziej skuteczne okazują się praktyki zapewniania prywatności traktowane jako współczesny rodzaj praw człowieka i praw kulturowych z uwzględnieniem praw do braku ingerencji w procesy tworzenia i ochrony tożsamości postrzeganej jako wartość zagrożona (Palczyński, 2010).

Tworzenie przestrzeni multimedialnej – definiowanej jednoczesnym użyciem wielu mediów. Kontrtezą tej praktyki jest rosnąca świadomość tzw. efektu translacji medialnej, co jest wersją znanej prawdy o wpływie przekątnika na obraz przekazywanych treści, uzupełnionej o wpływ wielokrotnie zmieniającego przekątnika. Powstające w ten sposób „kolaże” medialne tworzą swoją własną technologię, ale i logikę narracji wymuszającą ukryty język argumentacji. Nie znamy jeszcze wszystkich efektów tego rodzaju wielokrotnego za pośrednictwem, ale stają się one przedmiotem badania w ramach szybko rozwijającej się netnografii odkrywającej znaczenie nowego kontekstu sytuacji interakcyjnej w przestrzeni mobilności (Markham, 2009; Jemielniak, 2013).

Możliwość mobilności „wielu do wielu”. Jest ona wynikiem zaawansowanych technologii szybkiego i masowego powielania komunikatów rozprzestrzeniających się w wielu kierunkach, których podmiotem jest jednocześnie wiele osób, społeczności i instytucji. Zjawiska te rozbudowują przestrzeń informacyjną, tworząc jednak ogromną skalę procesów depersonalizacji, zagubienia, a nawet chaosu w morzu niepotrzebnych „śmieci informacyjnych” oraz wysokiego ryzyka przekłamań i dezinterpretacji.

Tworzenie przestrzeni mobilności przekraczającej formalne stosunki władzy. Wyraźnie krytyczna analiza sytuacji komunikacyjnych nawet w przestrzeni nieformalnej ujawnia istnienie ośrodków dystrybucji, selekcji i przetwarzania informacji, których źródłem są anonimowe struktury chmur informacyjnych, algorytmów decyzyjnych i behawioralnych będących instrumentami ukrytych stosunków władzy (Urry, 2009).

Globalna ambiwalencja charakteryzująca współczesne ramy przestrzeni mobilności inspirowane do analiz kontrfaktycznych, a więc uwzględnienia sytuacji, często historycznych, które pokazują zarówno odmienności, jak i analogie odmiennych czynników warunkowania, projektowania i wykorzystania przestrzeni mobilności. Przykładem wysoce aksjologicznego nacechowania procesów mobilności jest okres epoki jagiellońskiej, która zaczyna się już w dobie późnego średniowiecza, w niezwykle interesującym końcu wieku XIV.

Znacznie bardziej manifestuje się ona w prawdziwie renesansowym duchu wieku XVI. Epoka ta ukazuje, jak ważnym elementem każdej wędrowki mogą być towarzyszące jej wartości i idee, bez których mobilność pozostaje jedynie efektem chaotycznych sił społecznych, wędrowką bez celu, bez drogi, a więc bez tego, co nadaje jej głęboko kulturowy, ludzki i stwarzający sens. Warto zauważyć jej bogate dziedzictwo, które eksponuje humanistyczny i twórczy wymiar epoki i zrodzonych przez nią idei jagiellońskich (Korporowicz i in. (red.), 2017). Z pewnością będzie on aktualny także wówczas, gdy człowiek zagospodaruje przestrzeń kosmiczną, coraz bardziej wymagającą odpowiedzi na fundamentalne pytania antropologiczne, w których kultura rewitalizuje stan swojej „pamięci” (Hałas, 2012; Korporowicz, 2011).

JAGIELLOŃSKIE DZIEDZICTWO MOBILNOŚCI KULTUR

Istnieje kilka powodów, które inspirują do wykorzystania treści dziedzictwa jagiellońskiego do opisu mobilności kulturowej jako istotnej wartości w życiu indywidualnym, jak i społecznym. *Po pierwsze*, jest to przekonanie podzielane przez dość szerokie rzesze ówczesnych wspólnot kulturowych, umacniane przez ich elity intelektualne, iż warto podejmować starania zmierzające do odnalezienia lepszej strony swojego człowieczeństwa. Przekonanie to wynikało z typowego dla Renesansu, jak równie okresu bezpośrednio go poprzedzającego, założenia, iż odnajdywanie rozwojowych elementów ludzkiej natury jest nie tylko możliwe, a wręcz stanowi jej powołanie. Drogą do tego celu jest zarówno tworzenie, ale i poszukiwanie godnych warunków życia, swobód religijnych i społecznych we względnie przyjaznym otoczeniu, które wolne jest od opresyjnych działań ze strony ośrodków władzy. Jednym ze środków realizacji tego celu były migracje, bardzo często skierowane na obszar Królestwa Polskiego, które od czasów Kazimierza Wielkiego (1310–1370) poszukiwało sposobów na istotne wzmocnienie i modernizację, otwierając się na mobilność wewnętrzną i zewnętrzną. Przekonania te wzmocniane były rozpoznawalnymi elementami kultury politycznej płynącymi zarówno ze strony władzy królewskiej, jak i lokalnej na terenach Królestwa Polskiego a później Rzeczypospolitej (Bajor, 2016; Bernacki, 2011). To bardzo istotny aksjologiczny komponent sprawczy przestrzeni mobilności. Nie jest on jedy-

ny, dlatego przywołać należy *drugi*, który w języku współczesnym określilibyśmy otwarciem na twórcze wartości relacji międzykulturowych. Wędrowniki wspólnot, np. ormiańskich i żydowskich, zachęcanych przywilejami, jakie nadawał im Kazimierz Wielki i odnawiał Władysław Jagiełło, dokonywane były w przestrzeni postrzeganej jako projekt kulturowy o wyraźnie wskazywanych celach (Borkowska, 2011). Potencjał rozwojowy jagiellońskiej przestrzeni mobilności wyrastał z opisanej wcześniej formuły, która ukazuje swoją adekwatność, a mianowicie iloczynu: a) treści, wyznaczanych arsenałem kultury politycznej, intelektualnej, religijnej i międzyreligijnej, b) relacjami między nimi, które określają jej zakres oddziaływania oraz c) praktyk komunikacyjnych w postaci ustabilizowanych form interakcji.

Trzecim komponentem jagiellońskiego dziedzictwa przestrzeni mobilności jest stały rozwój umiejętności uczenia się wzajemnej koegzystencji, tolerancji i co za tym idzie kontroli konfliktów jako zasady określającej ład społeczny w całej przestrzeni interakcji. Jednym z przykładów poszukiwania tego typu zasad jest koncepcja „prawa narodów” (łac. *ius gentium*) Pawła Włodkowica (1370–1436), jednego z pierwszych rektorów odnowionej Akademii Krakowskiej (Ożóg, 2004). Koncepcja ta może być uznana za pionierską z wielu punktów widzenia. Wyprzedzała swoje czasy w zakresie teorii prawa międzynarodowego, praw kulturowych, a dzisiaj możemy także dodać: teorii relacji międzykulturowych. Relacje między wspólnotami, ale także wszelkie zasady przemieszczania się między nimi, jak i budowania przestrzeni wspólnot opierać się muszą na uznaniu ich fundamentalnego prawa do istnienia jako najbardziej podstawowego celu na drodze ich stawania się, ochrony i rozwoju. Jagiellońska aksjologia mobilności przyjmowała, iż dojrzałe reguły świadomej mobilności muszą rozpoczynać się od pytania „ku czemu?”. Prawo do istnienia zawierające w sobie konieczność uznania godności, wolności i sprawczości podmiotów przestrzeni mobilności podpowiada współczesnym zasadniczą zasadę wskazującą, co na drodze naszych wędrówek warto spotkać, z czego skorzystać, czego omijać i jak planować następne.

Istnieje jeszcze inna, *czwarta* już i równie ważna inspiracja, jaka płynie z jagiellońskiego dziedzictwa mobilności. Pozwala ona budować zintegrowaną teorię przestrzeni jako dynamicznej relacji obiektów o bardzo zróżnicowanym statusie ontologicznym i społecznym. Tą inspiracją jest umiejętność

łączenia, a nawet synergii wartości lokalnych i uniwersalnych, tych, które zakorzeniają się w konkretnym miejscu, osobach i wspólnotach, oraz tych, które realizują się ponad partykularnymi kontekstami ich realizacji (Korporowicz, 2018). Takie cechy przestrzeni kulturowej eksponowała krakowska szkoła prawa międzynarodowego oraz szersza orientacja filozoficzna uczonych Akademii Krakowskiej, zwana krakowskim pragmatyzmem (Płotka, 2017), a jak to ujmuje współcześnie zespół studiów średniowiecznych KUL – szkoła krakowskiego humanizmu. Podejście to okazuje się bardzo owocne z metodologicznego punktu widzenia, gdy analizujemy przepływy treści o różnym poziomie ogólności, ale i odmiennej aksjologii w wielopoziomowej strukturze przestrzeni kulturowej. Sam proces wirtualizacji jej obiektów nie pozbawia ich bowiem cech wiążących się z partykularnym i wąskim kontekstem ich użycia, który gubić może wartości transgresyjne. Tak funkcjonują języki programowania urządzeń elektronicznych, lokalizując się w strukturze przestrzeni symbolicznej człowieka daleko od procesów uniwersalizacji. Z kolei najbardziej nawet partykularne i lokalne zdarzenie, które posiada znamiona międzyetniczne i które wywołuje konflikt z przedstawicielami „białej władzy”, jeśli zdoła tylko wejść w globalne sieci informacyjne, może stać się przedmiotem najbardziej fundamentalnych dyskusji angażujących uniwersalne pytania dysput filozoficznych (Jemielniak, 2013).

PODSUMOWANIE

Próba wypracowania zintegrowanego ujęcia współczesnej przestrzeni mobilności natrafia na istotne przeszkody aspektowego rozumienia przestrzeni: fizycznej, semiotycznej lub wirtualnej. Z uwagi na coraz powszechniejsze procesy przenikania się i przepływu tych co najmniej trzech jej wymiarów powstaje swoista subprzestrzeń ich modalności oraz potrzeba zrozumienia, a następnie analitycznego oglądu całokształtu zjawisk, które niewątpliwie stawać się będą codziennym doświadczeniem współczesnego człowieka. W usiłowaniach tych pojawiają się istotne wyzwania o charakterze ontologicznym, epistemologicznym, ale także aksjologicznym. Daleko niewystarczające okazuje się nie tylko fizyczne, ale także semiotyczne ujęcie przestrzeni, które wymaga uzupełnienia o pytania dotyczące ontycznej względności obiektów, ich reprezentacji, ale tak-

że podmiotowej sprawczości osób i kultur w całokształcie integralnie pojętej przestrzeni kulturowej świata ludzi. Ujawnia ona zagrożenie aksjologicznej redukcji, jaka tkwi w mobilności postrzeganej poprzez wymuszenia procesów globalizacji, ekonomiki zasobów ludzkich czy też motywy o charakterze politycznym. Przywołanie jagiellońskiego dziedzictwa mobilności kultur zwraca uwagę na zapomnianą charakterystykę źródeł mobilności, które wybiegają poza konieczności o charakterze czysto praktycznym. Leżą one w sferze aksjologicznej i noetycznej kultury jako rozwojowego potencjału człowieka, w tym także tego współczesnego. Spotyka się on ze zjawiskami kulturowej odmienności w całym arsenale pojawiających się wyzwań, koniecznych pytań motywowanych czymś więcej niż potrzebą przystosowania. Są one koniecznym elementem próby zbudowania zintegrowanej teorii przestrzeni kulturowej oraz współczesnej aksjologii mobilności.

Bibliografia

- Bajor, W. (2016). *Idee wolności i równości w polskiej kulturze politycznej doby średniowiecza*. W: L. Korporowicz, P. Plichta (red.), *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego*, Kraków: Biblioteka Jagiellońska.
- Bernacki, Wł. (2011). *Mysł polityczna I Rzeczypospolitej*, Kraków: Wydawnictwo Arcana.
- Borkowska, U. (2011). *Dynastia Jagiellonów w Polsce*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Castells, M. (2008). *Siła tożsamości*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (2001). *Nowe zasady metody socjologicznej*, Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Giddens, A. (2002). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Goban-Klas, T. (2005). *Cywilizacja medialna*, Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Hałas, E. (2012). *Przeszłość i przyszła teraźniejszość: refleksyjna pamięć kulturowa*. W: E. Hałas (red.), *Kultura jako pamięć*, Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”, s. 153–176.

- Jaskuła, S. (2016). *Information Culture in Intercultural Space. Moderation of Values*, „Politeja – Jagiellonian Cultural Studies”, nr 44, s. 183–198.
- Jemielniak, D. (2013). *Netnografia, czyli etnografia wirtualna – nowa forma badań etnograficznych*, „Prakseologia”, nr 154, s. 97–116.
- Jemielniak, D. (2013b). *Życie wirtualnych dzikich. Netnografia Wikipedii, największego projektu współtworzonego przez ludzi*, Warszawa: Wydawnictwo Poltext.
- Korporowicz, L. i in. (red.) (2017). *Jagiellonian Ideas Towards Challenges of Modern Times*, Kraków: Wydawnictwo Biblioteka Jagiellońska.
- Korporowicz, L. (2011). *Socjologia kulturowa. Kontynuacje i poszukiwania*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Korporowicz, L. (2012). *Polimorficzna przestrzeń tożsamości*, „Politeja – Współczesna Przestrzeń Tożsamości”, nr 20/2, s. 75–94.
- Korporowicz, L. (2017). *Ku zintegrowanej teorii przestrzeni międzykulturowej*, „Relacje Międzykulturowe”, nr 1(1), s. 57–82.
- Korporowicz, L. (2018). *Jagiellońskie studia kulturowe jako projekt kulturoznawczy*, „Relacje Międzykulturowe”, nr 1(3), s. 103–127.
- Kozielecki, J. (2002). *Transgresja i kultura*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Markham, A.N. (2009). *Metody, polityka i etyka reprezentacji w etnografii online*. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 219–256.
- Ożóg, K. (2004). *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, Kraków: Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU, t. 105.
- Palczyński, T. (2010). *Nowe ruchy społeczne*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Pink, D. (2005). *A whole new mind: Moving from the Information Age to the Conceptual Age*, New York: Riverhead Hardcover.
- Pisarek, W. (2008). *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Płotka, M. (2017). *Multidimensionality of the Category of Action in 15th century Krakow Practicism*. W: L. Korporowicz i in. (red.), *Jagiellonian Ideas Towards Challenges of Modern Times*, Krakow: Jagiellonian Library, s. 129–152.

- Poster, M. (2006). *Information Please. Culture and Politics in the Age of Digital Machines*, London: Durham.
- Scott, L., Friedman, J. (1992). *Modernity and Identity*, Oxford: Blackwell.
- Stalder, F. (2012). *Manuel Castells. Teoria społeczeństwa sieci*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Urry, J. (2009). *Socjologia mobilności*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wiśniewski, R. (2016). *Transgresja kompetencji międzykulturowych Studium socjologiczne młodzieży akademickiej*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Znaniecki, F. (2011). *Relacje społeczne i role społeczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.